

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У статті з'ясовано, що сучасна модель права інтелектуальної власності ґрунтується на поєднанні пропріетарних підходів, задекларованих у більшості міжнародних конвенцій, учасницею яких є Україна, і теорії виключних прав; ступінь захисту прав інтелектуальної власності є показником розвитку цивілізації та рівня демократії в державі; повноваженнями щодо регулювання сфери інтелектуальної власності в Україні наділені державні органи й громадські організації; суб'єктом злочину проти інтелектуальної власності може бути фізична особа, яка досягла певного встановленого законодавством мінімального віку; об'єктами права інтелектуальної власності є твори науки, літератури та мистецтва, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт та інші результати інтелектуальної праці. Визначено зміст поняття «інтелектуальна власність», основні аспекти правового регулювання відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності. На підставі аналізу статистичних даних Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти України встановлено, що нині в Україні простежується тенденція щодо зростання кількості виданих охоронних документів на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, інші об'єкти права інтелектуальної власності. Досліджено сутність права на інтелектуальну власність, з'ясовано їх категорії, особливості захисту й основні проблемні питання. Проаналізовано статистику кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності в період із 2015 року по 2019 рік. Теоретично обґрунтовано, що ефективність захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності залежить від досконалості нормативно-правової бази (досягнення термінологічної єдності понять, що стосуються інтелектуальної власності в різних нормативно-правових актах), а також сформованої інфраструктури національної системи правової охорони інтелектуальної власності; вона може бути досягнута шляхом зміцнення основ загальної організації зазначеної діяльності й чіткого визначення засобів і способів, за допомогою яких можна буде досягти дієвості механізму запобігання правопорушенням у сфері інтелектуальної власності.

Ключові слова: авторські права, інформаційний простір, захист прав на об'єкти, адміністративна відповідальність, цивільна відповідальність, кримінальна відповідальність.

The article shows that the current model of intellectual property rights is based on a combination of proprietary approaches, declared in most of the international conventions to which Ukraine is, and the theory of exclusive rights, protection of intellectual property rights is an indicator of the development of civilization and the level of democracy in the state; authority for regulation of intellectual property in Ukraine is endowed with state bodies and public organizations; the subject of the crime against intellectual property can be a physical person under certain set by law, the minimum age; the intellectual property objects are works of science, literature and art, discoveries, inventions, utility models, industrial designs, rationalization proposals, trademarks for goods and services, results of research works and other results of intellectual work. Defined the concept of “intellectual property”, the main aspects of legal regulation of responsibility for violations of intellectual property rights. Based on the analysis of statistical data from the State Department of intellectual property Ministry of education of Ukraine established that currently in

Ukraine there is a tendency for increase in the number of issued protection documents for inventions, utility models, industrial designs, other intellectual property rights. It studies the essence of intellectual property rights clarified their category, especially protection and major issues. Analyzed the statistics of criminal offences in the field of intellectual property in the period from 2015 to 2019. Theoretically justified, that the effectiveness of the protection of rights to objects of intellectual property depends on the perfection of normative-legal base (achieving terminological unity of concepts related to intellectual property in different legal acts), and formed the infrastructure of the national system of legal protection of intellectual property; it can be achieved by strengthening the overall organization of these activities and a clear definition of the means and methods by which it will be possible to achieve efficient mechanism to prevent violations in the field of intellectual property.

Key words: *copyright, information space, protection of object rights, administrative liability, civil liability, criminal liability.*

Вступ. Тенденції розвитку інтелектуальної діяльності свідчать про швидкий розвиток соціально-економічної сфери. Від того, наскільки значним є інтелектуальний потенціал суспільства й рівень його культурного розвитку, залежить розв'язання економічних проблем. Проте наука й культура можуть розвиватися лише за наявності сприятливих умов, включаючи ефективний захист прав інтелектуальної власності, який сьогодні є одним із пріоритетних напрямів діяльності української держави. Ступінь захисту прав інтелектуальної власності невіддільно можна вважати показником розвитку цивілізації та рівня демократії в державі. Згідно з даними статистики Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти України, нині в Україні простежується тенденція щодо зростання кількості виданих охоронних документів на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, інші об'єкти права інтелектуальної власності [1, с. 12].

Однак аналіз стану боротьби з порушеннями у сфері інтелектуальної власності в Україні свідчує, що, незважаючи на активізацію зусиль правоохоронних органів щодо захисту прав інтелектуальної власності, загальний рівень правопорушень у цій сфері залишається високим, що свідчить про низькі стандарти охорони інтелектуальної власності [2, с. 119]. Міжнародний альянс інтелектуальної власності відвів Україні першість у списку 58 країн із низькими стандартами охорони інтелектуальної власності. Особливо це стосується аудіовізуальної продукції, програмного забезпечення, фармацевтичних препаратів. Відповідно до відомостей Асоціації виробників програмного забезпечення (Звіт про піратство), Україна належить до десятки країн-піратів програмного забезпечення, де вона з показником піратства 89% поділяє з Індонезією третє місце після В'єтнаму та Китаю [3, с. 2].

Варто зазначити, що поняття «інтелектуальна власність» стало терміном міжнародного права з 1967 року, коли його вжито в Стокгольмській конвенції про заснування всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) [4, с. 3]. Згідно з чинним законодавством, під категорією «право інтелектуальної власності» варто розуміти «право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності» [5, с. 16]. На думку правознавців, інтелектуальна власність – це сукупність прав на продукт інтелектуальної творчості. Тобто володіння, користування, розпорядження результатами творчості має такий самий специфічний характер, як і саме поняття інтелектуальної власності. Останнє містить авторське право, право на винахід, промисловий зразок, питання виробництва тощо [6, с. 130]. Л.Л. Тарасенко вважає, що це діяльність уповноважених осіб, а також юрисдикційних органів, спрямована на забезпечення здійснення, відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та інтересів у спосіб, установлений законом [7, с. 248]. Отже, інтелектуальна власність – це закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах. Тобто, з одного боку, інститут інтелектуальної власності присвячено охороні прав на об'єкти літературної, наукової, художньої та технічної творчості, а з іншого – регулюванню правового статусу цих об'єктів у суспільному виробництві.

Зважаючи на інтелектуалізацію сучасної світової економіки, проблема охорони інтелектуальної власності сьогодні є політичною проблемою, яка пов'язана з економічною безпекою та потребує дієвих стратегічних підходів щодо її вирішення.

Питанням юридичної відповідальності за порушення авторських і суміжних прав присвячені наукові праці М.І. Бажанова, Л.П. Брич, В.О. Навроцького, В.В. Сташиса, Ю.М. Сухова, Д.Н. Бахраха, П.С. Берзіна, І.А. Галагана, Б.М. Лазарева, А.С. Нерсесяна, І.М. Романюка, С.С. Студенікіна, В.Б. Харченка, О.М. Якуби та інших.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування основних аспектів правового регулювання відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності, аналіз суб'єктів та об'єктів права на інтелектуальну власність, дослідження особливостей захисту прав інтелектуальної власності.

Результати дослідження. Сучасна модель права інтелектуальної власності ґрунтується на поєднанні пропріетарних підходів, задекларованих у більшості міжнародних конвенцій, учасницею яких є Україна, і теорії виключних прав.

Правовідносини у сфері інтелектуальної власності регулюються положеннями Конституції України, нормами Цивільного, Кримінального, Митного кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та іншими нормативно-правовими актами. Так, статтею 54 Конституції України передбачено, що «кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом» [8, с. 27]. Як бачимо, Конституція України гарантує громадянам захист прав інтелектуальної власності, який має здійснюватися безпосередньо державою. Держава зацікавлена в належній правовій охороні інтелектуального капіталу, так як, по-перше, інтелектуальна власність є найважливішою передумовою забезпечення подальшого сталого соціально-економічного й культурного розвитку країни, по-друге, Україна має певні міжнародні зобов'язання у сфері інтелектуальної власності.

Повноваженнями щодо регулювання сфери інтелектуальної власності в Україні наділені державні органи та громадські організації: Верховна Рада України (підкомітет Верховної Ради з питань інтелектуальної власності та інформатизації), Кабінет Міністрів України (міжвідомчий комітет з питань захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності), Національна поліція України (Департамент захисту економіки й Департамент кіберполіції), Фіскальна служба України, Служба безпеки України, органи прокуратури, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство юстиції України, Антимонопольний комітет України, Рада з питань інтелектуальної власності, Вищий суд з питань інтелектуальної власності, громадські організації.

Суб'єктом злочину проти інтелектуальної власності може бути фізична особа, яка досягла певного встановленого законодавством мінімального віку. Оскільки в ч. 2 ст. 22 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) не передбачено, що за злочини проти інтелектуальної власності кримінальна відповідальність настає з чотирнадцятирічного віку, то, відповідно до ч. 1 ст. 22 ККУ, за загальним правилом, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років [2, с. 120]. Об'єктами права інтелектуальної власності є твори науки, літератури та мистецтва, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт та інші результати інтелектуальної праці.

Права на об'єкти інтелектуальної власності, на думку О.В. Чернобая, поділяються на дві категорії: особисті (немайнові) – авторство; право перешкоджати перетворенню, що може завдати шкоди діловій репутації автора; право вибирати псевдонім; і майнові права – право використовувати самому; право дозволяти використання іншим особам; право перешкоджати використанню іншими особами [9, с. 2]. Аналізуючи питання особливості захисту прав інтелектуальної власності, можемо сказати, що важливим є доведення наявності права (особливо в кримінальних справах, де є потерпілий); доведення наявності факту використання об'єкта інтелектуальної власності; доведення розміру шкоди; доведення усвідомленості порушника; судової експертизи (залучення фахівців).

Захист права на інтелектуальну власність здійснюється в порядку, установленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством.

Адміністративно-правова відповідальність установлена за окремі порушення прав інтелектуальної власності (ст. 512 КУпАП – незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом; ст. 1649 КУпАП – незаконне розповсюдження примірників фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, упаковки яких не марковані контрольними марками або марковані контрольними марками, що мають серію чи містять інформацію, які не відповідають носію цього примірника, або номер, який не відповідає даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок; ст. 16413 КУпАП – незаконне виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва) [10, с. 28, 72].

Кримінально-правова відповідальність передбачена за порушення прав на інтелектуальну власність, які досягають рівня суспільної небезпеки. На відміну від адміністративних правопорушень, злочином визнається таке порушення, яке заподіяло матеріальну шкоду в значному розмірі (ст. 176 ККУ), – незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури й мистецтва, комп’ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо-й відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, камкординг, кардшейринг або інше умисне порушення авторського права й суміжних прав, а також фінансування таких дій, якщо це завдало матеріальної шкоди в значному розмірі; ст. 203-1 ККУ – незаконне виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізація та переміщення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання й сировини для їх виробництва, якщо ці дії вчинені в значних розмірах; ст. 216 ККУ – незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок. Від названого злочину в частині незаконних дій з контрольними марками потрібно відрізнити адміністративний проступок, предметом якого є не марки, а безпосередньо примірники аудіовізуальних творів і фонограм [11, с. 34].

І.М. Романюк вважає, що примушування до співавторства передбачає порушення права на свободу інтелектуальної, творчої діяльності шляхом здійснення фізичного чи психічного насильства на творця. Отже, примушування до співавторства із застосуванням насильства, що не становить небезпеки для життя і здоров’я автора або його близьких, а також що становить небезпеку для життя і здоров’я автора або його близьких, варто передбачити як кваліфікуючу й особливо кваліфікуючу ознаку відповідних складів злочинів, що посягають на інтелектуальну власність [2, с. 121].

Зазначимо, що впродовж 2015–2019 рр. в Україні зареєстровано 2594 кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності (у середньому 518 злочинних діянь на рік). І, на жаль, кількість таких кримінальних правопорушень із кожним роком збільшується.

3-поміж проблем охорони інтелектуальної власності виокремлюється й недостатня обізнаність суспільства в цьому питанні, що, як наслідок, призводить до порушень прав інтелектуальної власності, а також не дає змоги своєчасно ввести об’єкти права інтелектуальної власності в обіг, що, у свою чергу, негативно позначається на економічному розвитку держави й отриманні належного прибутку його громадянами.

Висновки. Отже, ефективність захисту прав на об’єкти інтелектуальної власності залежить від досконалості нормативно-правової бази (досягнення термінологічної єдності понять, що стосуються інтелектуальної власності в різних нормативно-правових актах), а також сформованої інфраструктури національної системи правової охорони інтелектуальної власності. На думку правознавців, ефективність запобігання правопорушенням у сфері інтелектуальної власності може бути досягнута шляхом зміцнення основ загальної організації зазначеної діяльності й чіткого визначення засобів і способів, за допомогою яких можна буде досягти дієвості механізму запобігання правопорушенням у сфері інтелектуальної власності. Серед основних напрямів виділяють структурно-функціональний (нормативно-правове впорядкування роботи органів усіх галузей державної влади); правоохоронний; профілактичний (підвищення рівня правової свідомості населення) та координаційний (урегулювання діяльності щодо передачі прав на об’єкти інтелектуальної власності; координація роботи щодо інформаційного забезпечення діяльності у сфері інтелектуальної власності; забезпечення належного комплектування національного фонду патентної документації; взаємодія з Радою з питань науки та науково-технічної політики при Президенті України, центральними й місцевими органами виконавчої влади, Національною академією наук, органами місцевого самоврядування, а також відповідними органами іноземних держав).

Список використаних джерел:

1. Статистичні дані Державного департаменту інтелектуальної власності МОН України. URL: http://sips.gov.ua/ua/authors_rights.html.
2. Романюк І.М. Інтелектуальна власність: кримінально-правові аспекти дослідження. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права* : збірник наукових праць з юридичних наук. 2016. Вип. 15. С. 119–124.
3. Звіт про піратство: Асоціація виробників програмного забезпечення. URL: http://pidruchniki.com/1685030363580/pravo/kontrafaktsiya_piratstvo.
4. Конвенция, учреждающая Всемирную организацию интеллектуальной собственности, подписанная в Стокгольме 14.07.1967 и измененная 02.10.1979. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_169.

5. Жаров В.О. Інтелектуальна власність в Україні: правові аспекти набуття, здійснення та захисту прав : монографія. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 188 с.
6. Харченко В.Б. Ще раз до проблеми систематизації кримінально-правової охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2. С. 129–130.
7. Тарасенко Л.Л. Захист авторських прав: процесуальні аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 246–250.
8. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Право інтелектуальної власності: порушення, захист, відповідальність, новації. URL: [radako.com.ua.news.pravo-intelektualno](http://radako.com.ua/news/pravo-intelektualno).
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 80-73-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
11. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 234. *Офіційний вісник України*. 2001. № 21. Ст. 920. URL: zakon.rada.gov.ua.

УДК 34:004

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.40>

ЧИЖ Ю.В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ЯК СКЛАДНИК ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Інформація в історії розвитку цивілізації завжди відігравала визначальну роль і була основою для прийняття рішень на всіх рівнях та етапах розвитку суспільства й держави. У результаті таких перетворень суспільство набувало в певному сенсі нової якості. У сучасному суспільстві все більшого значення набуває роль інформації, особливо з огляду на розвиток мережі Інтернет. Також цьому певною мірою сприяє й розвиток технологій.

У статті ми присвятили увагу поняттю інформації, не оминули інформаційні права людини, забезпечення захисту персональних даних. Здійснили аналіз чинних нормативно-правових актів України, які регламентують суспільні відносини цієї сфери, а також звернути увагу на зарубіжний досвід із цього питання. Більш детально дослідили поняття персональних даних особи, їх правовий захист і забезпечення дотримання законодавства органами державної влади.

Дійшли висновку, що вітчизняними вченими приділяється належна увага питанню інформатизації. Однак, незважаючи на правову регламентацію забезпечення захисту інформації, натеper існує низка як правових прогалів, так і неналежний рівень забезпечення дотримання інформаційних прав особи. Нами запропоновано внесення змін до Закону України «Про захист персональних даних» у частині покладення здійснення контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних не на судові органи, а на правоохоронний орган, який наділений повноваженнями забезпечення захисту персональних даних та ініціативи притягнення винних до відповідальності. Також наголошено на необхідності належного рівня матеріального оснащення, з огляду на впровадження новітніх технологій у діяльність органів державної влади, запровадження якісного навчання працівників державного сектору з метою отримання якісних умінь і навичок.

Висловлено сподівання, що, з огляду на стрімкий розвиток інформатизації, в Україні, як і в зарубіжних країнах, з'явиться інформаційне законодавство.

Ключові слова: суспільні відносини, забезпечення, захист, інформація, інформатизація, персональні дані, правове регулювання, технології.